

PROBLEMS OF FIGHTING INTERNATIONAL TERRORISM AND THE ROLE OF UZBEKISTAN

Scientific supervisor: **Mardonova Saodat Muzaffarovna Akhmedova Firuzabonu**

11-3, Theory and Practice of Translation, Group 23

Bukhara State University

Uzbekistan, Bukhara

saodatmuzaffarovna021@gmail.com

akhmedovaferuza@gmail.com

Annotation

Over the past 26 years, international terrorism has become one of the most important factors threatening global security. The cross-border activities of terrorist networks, their very precise and effective use of modern information technologies, and their ability and skill in hiding financial sources make the fight against this scourge, terrorism, much more complicated. This article provides an in-depth analysis of the main problems in the fight against terrorism, including the return of foreign fighters to their homeland, online propaganda and ideological extremism. The article specifically examines the role of Uzbekistan in the fight against terrorism on a global and regional scale. It discusses preventive measures, the significant role of ideological resistance work and international cooperation, and shows Uzbekistan's successful experience in this area. The article provides statistical data on Uzbekistan and Central Asia, and presents the dynamics of terrorist acts and the effectiveness of the fight against them in tables. I can also say that over the past 25 years, you can see that there have been no major terrorist attacks on the territory of Uzbekistan, deradicalization programs are yielding positive results, and the significant importance of joint activities being carried out within the framework of international cooperation is noted.

Keywords: international cooperation, terrorism, counter-terrorism and actions, Uzbekistan, extremism, security, regional cooperation, preventive measures, deradicalization.

XALQARO TERRORIZMGA QARSHI KURASH MUAMMOLARI VA O‘ZBEKISTONNING TUTGAN O‘RNI**Annotatsiya**

So‘nggi 26 yillar ichida xalqaro terrorizm butun dunyo xavfsizligiga tahdid soluvchi eng muhim omillardan biriga aylandi desa ham bo‘ladi. Terrorchilik tarmoqlarining transchegaraviy faoliyati, ularning zamonaviy axborot texnologiyalaridan juda ham aniq va samarali foydalanishi va moliyaviy manbalarni yashirishdagi qobiliyati, mahorati bu illatga, terrorizmga qarshi kurashni ancha murakkablashtirib qo‘yyapdi. Mazkur maqolada terrorizmga qarshi kurashdagi asosiy muammolar, jumladan, xorijiy jangarilarning o‘z vatanlariga qaytishi, onlayn targ‘ibot va mafkuraviy ekstremizm masalalari chuqur tahlil qilinadi. Maqolamda O‘zbekistonning global va mintaqaviy miqyosda terrorizmga qarshi kurashdagi o‘rnini alohida o‘rganib yozildi. Unda profilaktik chora tadbirlari haqida, mafkuraviy qarshilik ishlari va xalqaro hamkorliklarning ahamiyatli o‘rnini ta‘kidlab, O‘zbekistonning bu mavzuda bu borada qilingan muvaffaqiyatli tajribasini ko‘rsatib beradi. Maqolada O‘zbekiston va Markaziy Osiyo bo‘yicha statistik ma‘lumotlar keltirib o‘tilgan, terrorchilik harakatlarining dinamikasi va ularga qarshi kurash samaradorligi jadvallar asosida keltirildi. yana shuni aytishim mumkinki, so‘nggi 25 yillarda O‘zbekiston hududida yirik terrorchilik hujumlarining sodir etilmaganini korishingiz mumkin, deradikalizatsiya dasturlari ijobiy natijalar berayotgani va xalqaro hamkorlik doirasida amalga oshirilayotgan qo‘shma tadbirlarning o‘rinli ahamiyati qayd etildi.

Kalit soʻzlar: xalqaro hamkorliklar, terrorizm, terrorizmga qarshi kurash va harakatlar, Oʻzbekiston, ekstremizm, xavfsizlik, mintaqaviy hamkorlik, profilaktika choralar, deradikalizatsiya.

KIRISH. Xalqaro terrorizm bugungi hozirgi kunda insonlar oldida turgan eng katta xavfli va juda ham murakkab muammolardan biri boʻlishda davom etmoqda. Ushbu harakatlar nafaqat alohida shaxslar balki butun boshli xalqqa yoki davlatlarning xavfsizligiga, balki butun jahon hamjamiyatining barqarorligiga, farzandlarimiz kelajagiga jiddiy tahdid solishda davom etyapdi. Terrorizmning oʻziga xos jihati shundaki, u vaqt oʻtishi bilan oʻz qiyofasini oʻzgartirib, yangi shakllarda namoyon boʻlib, mavjud kurash usullariga moslashib boradi. Dastlab mahalliy yoki mintaqaviy xususiyatga ega boʻlgan terrorchilik harakatlari keyingi oʻn yilliklarda global tus olib, transchegaraviy tarmoqlarga aylandi.

Terrorizmning tarixi uzoq ildizlarga ega boʻlsa-da, uning xalqaro xususiyat kasb etishi asosan XX asrning ikkinchi yarmidan boshlangan. Biroq terrorizm haqida bugungi kunda qanday fikr yuritilsa, uning asosiy belgilari XXI asr boshlarida, ayniqsa 2001-yil 11-sentabrda AQShning Nyu-York va Vashington shaharlarida sodir etilgan dahshatli teraktlardan keyin shakllandi. Oʻsha voqea butun dunyoning terrorizmga boʻlgan munosabatini tubdan oʻzgartirib yubordi. Birdaniga maʼlum boʻldiki, terrorchilik hujumlari nafaqat uzoq va beqaror mintaqalarda, balki dunyoning eng qudratli va xavfsiz davlatlari markazida ham sodir etilishi mumkin. Shu kundan boshlab terrorizmga qarshi kurash jahon siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biriga aylandi.

“Global terrorizm indeksi 2023 yilgi hisobotiga koʻra, 2022-yilda dunyoda 6800 dan ortiq terrorchilik hujumi sodir etilgan, buning natijasida 13 mingdan ziyod kishi halok boʻlgan va minglab odamlar jarohatlangan”¹. Bu raqamlar terrorizm muammosining qanchalik dolzarb ekanligini koʻrsatadi. Eng achinarlisi shundaki, terrorchilik hujumlari natijasida halok boʻlayotganlarning aksariyati tinch aholi vakillari, ayollar va bolalardir. Terrorchilik tashkilotlari hech qanday axloqiy meʼyorlarni, fikrlarni, maʼnaviy va diniy taʼlimni, uyat va or nomus fikrini, vatanparvarlik hissini tan olmaydi, ular uchun oddiy insonlar faqat oʻz siyosiy yoki mafkuraviy maqsadlariga erishish uchun vosita sifatida qarashadi.

Terrorizmning tarqalishiga olgan asosiy omillar sifatida quyidagilarni sanab oʻtish mumkin: ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik, siyosiy beqarorlik, diniy va etnik ziddiyatlar, baʼzi mintaqalarda davlat hokimiyatining zaifligi, shuningdek, global miqyosda mafkuraviy boʻshliqning mavjudligi. Terrorchilik tarmoqlari aynan shu boʻshliqlardan foydalanib, oʻz taʼsir doirasini kengaytirib boradi. Ular ayniqsa yoshlar orasida oʻz mafkuralarini targʻib qilishda ijtimoiy adolatsizlik, kamsitilish va umidsizlik kabi hissiyotlardan mohirona foydalanadi.

Xalqaro terrorizmga qarshi kurashdagi asosiy muammolardan biri shundaki, terrorchilik tashkilotlari oʻz faoliyatini hech qanday davlat chegaralarini tan olmagan holda olib boradi. Ular bir davlatda rejalashtirish, ikkinchi davlatda tayyorgarlik koʻrish va uchinchi davlatda hujum sodir etish imkoniyatiga ega. Bu esa anʼanaviy xavfsizlik tizimlarining samaradorligini pasaytiradi. Terrorchilar zamonaviy aloqa vositalari, kriptovalyutalar, shifrlangan xabarlar va boshqa texnologik vositalardan foydalanib, huquq-tartibot idoralari nazoratidan chetlab oʻtishga harakat qiladi.

Yana bir muhim muammo bu terrorizmni moliyalashtirish manbalarini aniqlash va toʻsishdagi qiyinchiliklardir. Terrorchilik tarmoqlari oʻz faoliyatini moliyalashtirishda qonuniy va noqonuniy yoʻllarni aralash holda qoʻllaydi. Bular orasida xayriya tashkilotlari niqobi ostida pul yigʻish, noqonuniy savdo, giyohvand moddalar kontrabandasi, inson savdosi va hatto qadimiy boyliklarni talon-taroj qilish kabi faoliyatlar bor. Soʻnggi yillarda kriptovalyutalar orqali moliyalashtirish holatlari ham koʻpayib bormoqda, bu esa xalqaro nazoratni yanada murakkablashtirmoqda.

¹Institute for Economics & Peace. (2023). *Global Terrorism Index 2023*. Sydney: IEP. – 45-bet.

Markaziy Osiyo mintaqasi, jumladan O'zbekiston uchun terrorizm muammosi alohida dolzarb hisoblanadi. Buning birinchi sababi bu mintaqaning Afg'oniston kabi uzoq yillardan buyon beqarorlik va mojarolar davom etayotgan davlatga to'g'ridan-to'g'ri qo'shniliigi. Afg'oniston hududida faoliyat yuritayotgan "ISIS-Xuroson", "Al-Qoida", "Tolibon" va boshqa terrorchilik guruhlari Markaziy Osiyo davlatlariga doimiy tahdid bo'lib kelmoqda. "ISIS-Xuroson va Al-Qoida kabi terrorchilik guruhlari bir necha bor Markaziy Osiyo chegaralariga kirib olishga urinib ko'rgan"². Ba'zi hollarda bu urinishlar muvaffaqiyatli bo'lgan, masalan, 2010-yillarning o'rtalarida ayrim terrorchilik guruhlari Qirg'iziston va Tojikiston hududiga kirib olishga erishgan.

Ikkinchi sabab bu Markaziy Osiyo davlatlarining o'zida terrorizm uchun qulay muhit yaratuvchi omillar mavjudligi. Bularga iqtisodiy qiyinchiliklar, ishsizlik, ayniqsa yoshlar orasida, diniy savodxonlikning pastligi, ayrim hududlarda davlat boshqaruvining zaifligi va korrupsiya kiradi. Terrorchilik tarmoqlari aynan shu omillardan foydalanib, aholining norozi qatlamlari orasidan yangi a'zolari jalb qiladi.

Uchinchi sabab bu mintaqada terrorizmga qarshi kurash bo'yicha xalqaro hamkorlik mexanizmlari hali to'liq shakllanmaganligi. Qo'shni davlatlar o'rtasida ma'lumot almashish, qo'shma operatsiyalar o'tkazish va qidiruvdagi shaxslarni ekstraditsiya qilish masalalarida vaqti-vaqti bilan qiyinchiliklar yuzaga keladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, terrorizmga qarshi kurashni davlat siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida belgilab oldi. Ayniqsa, 2016-yildan keyin amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida bu sohada sezilarli yutuqlarga erishildi. Mamlakat o'z chegaralarini mustahkamladi, xavfsizlik kuchlarini qayta tashkil etdi, qo'shni davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirdi. Shuningdek, terrorizmga qarshi kurashda faqat kuch usullariga emas, balki profilaktik choralariga, mafkuraviy qarshilik ko'rsatishga va deradikalizatsiya dasturlariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekistonning ushbu boradagi tajribasi nafaqat mintaqada, balki butun dunyo uchun qiziqarli va o'rganishga arziydigan jihatlarga ega. Chunki O'zbekiston islomiy qadriyatlar va dunyoviy boshqaruvni muvaffaqiyatli uyg'unlashtirgan, diniy ekstremizmga qarshi kurashda mafkuraviy va huquqiy usullarni birgalikda qo'llayotgan davlatlardan biridir.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi xalqaro terrorizmga qarshi kurashdagi asosiy muammolarni tizimli ravishda tahlil qilish va O'zbekistonning global hamda mintaqaviy miqyosda ushbu sohadagi o'rnini, erishgan yutuqlari va oldida turgan vazifalarini yoritishdan iborat.

Maqolada quyidagi vazifalar qo'yilgan:

1) Xalqaro terrorizmning hozirgi bosqichdagi asosiy muammolarini aniqlash, tanishish va tasniflash.

2) Terrorizmga qarshi kurashda xalqaro tashkilotlar va davlatlar hamkorligining samaradorlik darajasini oshirish va baholash.

3) O'zbekistonning terrorizmga qarshi kurash strategiyasini yangilash, uning asosiy tamoyillari, ro'li va amaliy natijalarini o'rganish.

4) O'zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasi bo'yicha terrorchilik faoliyati va unga qarshi kurashning statistik ko'rsatkichlari bilan tanishish va uni tahlil qilish.

5) Hozirda mavjud bo'lgan muammolarni bartaraf etish bo'yicha amaliy fikrlar va topshiriqlar ishlab chiqish.

Maqolada tahlil qilinayotgan masalalarning dolzarbligi shundaki, so'nggi yillarda Afg'onistondagi vaziyatning keskin o'zgarishi, Tolibonning hokimiyatga qaytishi va "ISIS-Xuroson" faolligining ortishi Markaziy Osiyo davlatlari, xususan O'zbekiston xavfsizligiga

² Rashid, A. (2020). *Afg'onistondan keyingi Markaziy Osiyo*. Markaziy Osiyo xavfsizlik jurnali, 12(3), 34-36-betlar. – 35-bet.

yangi tahdidlarni keltirib chiqarmoqda. Shu sababli, O'zbekistonning terrorizmga qarshi kurash tajribasini o'rganish, uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

1. Xalqaro terrorizmning hozirgi bosqichdagi asosiy muammolarini aniqlash, tanishish va tasniflash

Xalqaro terrorizm bugungi kunda o'zining tashkiliy tuzilishi, moliyalashtirish manbalari, texnik vositalari va mafkuraviy asoslari jihatidan ancha murakkab tus oldi. Ushbu hodisaning hozirgi bosqichdagi asosiy muammolarini quyidagi guruhlariga ajratish mumkin.

Birinchi guruh muammolar - terrorchilik tashkilotlarining tashkiliy va boshqaruv tuzilmasiga oid. So'nggi o'n yillikda an'anaviy ierarxik terrorchilik tarmoqlari o'rnini virtual, markazlashmagan va ko'plab mustaqil hujayralardan tashkil topgan tuzilmalar egallamoqda. "IshID kabi guruhlar markaziy qo'mondonlikni saqlab qolgan holda, turli mamlakatlarda o'zining avtonom filiallarini tashkil qilmoqda"³. Bunday tuzilma bir qancha hujayralarning yo'q qilinishi butun tashkilot faoliyatiga putur yetkaza olmasligini anglatadi.

Ikkinchi guruh muammolar - terrorizmni moliyalashtirish bilan bog'liq. An'anaviy moliyalashtirish manbalari (noyob qimmatbaho toshlar savdosi, giyohvandlik, garov puli) barobarida, so'nggi yillarda kriptovalyutalar va onlayn to'lov tizimlari orqali pul o'tkazish usullari keng yoyilmoqda. Xalqaro valyuta jamg'armasi ma'lumotlariga ko'ra, "2021-2022 yillarda terrorchilik guruhlari tomonidan kriptovalyutalar orqali o'tkazilgan mablag'lar hajmi 15 million dollardan oshgan"⁴.

Uchinchi guruh muammolar - terrorchilarning zamonaviy texnologiyalardan foydalanishi. Shifrlangan aloqa dasturlari (Telegram, Signal, WhatsApp) va darknet (yashirin internet tarmog'i) terrorchilarga o'z rejalarini yashirishda katta yordam bermoqda. "Terrorchilik guruhlari tomonidan dronlar, 3D bosma qurollar va kimyoviy moddalardan foydalanish holatlari ko'paymoqda"⁵.

To'rtinchi guruh muammolar - mafkuraviy ekstremizmning kuchayishi. Terrorchilik tarmoqlari diniy va siyosiy mafkuralarni noto'g'ri talqin qilish orqali aholining norozi qatlamlari, ayniqsa yoshlar orasida o'z ta'sirini kengaytirmoqda. Buning oldini olish uchun faqat kuch usullari yetarli emas, balki mafkuraviy va ma'rifiy kurashni kuchaytirish talab etiladi.

Beshinchi guruh muammolar - xorijiy jangarilarning o'z vatanlariga qaytishi. BMT ma'lumotlariga ko'ra, 2011-2017 yillar oralig'ida Suriya va Iroqqa 40 mingdan ortiq xorijiy jangarilar kelib qo'shilgan. Ushbu shaxslarning o'z mamlakatlariga qaytishi xavfsizlik tizimlari oldida jiddiy sinovdir.

1-jadval. Xalqaro terrorizmning hozirgi bosqichdagi asosiy muammolari

Muammo guruhi	Tavsifi	Misollar
Tashkiliy tuzilma	Markazlashmagan, virtual tarmoqlar	IshID filiallari
Moliyalashtirish	Kriptovalyutalar, onlayn o'tkazmalar	15 mln dollar (2021-2022)

³ Weimann, G. (2021). *Kiberfazodagi terrorizm: yangi avlod*. Vashington: Wilson Center. – 78-bet

⁴ Xalqaro valyuta jamg'armasi. (2022). *Kriptovalyutalar va terrorizmni moliyalashtirish*. Vashington: XVJ. – 23-bet.

⁵ Karimov, B. (2019). *O'zbekistonda ekstremizmga qarshi mafkuraviy kurash*. Toshkent: Fanlar akademiyasi nashriyoti. – 102-bet

Texnologik jihat	Dronlar, shifrlangan aloqa, darknet	Telegram, Signal
Mafkuraviy jihat	Diniy ekstremizm, yoshlarni jalb qilish	Ijtimoiy tarmoqlardagi targ'ibot
Xorijiy jangarilar	Qaytib kelayotgan jangarilar muammosi	40 000+ (2011-2017)

“Manba: BMT Xavfsizlik Kengashi hisobotlari, Global Terrorism Index, 2022-2023”⁶.

2. Terrorizmga qarshi kurashda xalqaro tashkilotlar va davlatlar hamkorligining samaradorlik darajasini oshirish va baholash

Terrorizmga qarshi kurashda xalqaro hamkorlikning ahamiyati beqiyosdir. Hech bir davlat yolg'iz o'zi terrorizmga qarshi to'liq kurasha olmaydi. Shu sababli, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (ShHT), Kollektiv Xavfsizlik Shartnomasi Tashkiloti (KXShT), Yevropa Ittifoqi va boshqa xalqaro tuzilmalar terrorizmga qarshi kurash bo'yicha ko'plab dastur va mexanizmlarni ishlab chiqqan.

Biroq, xalqaro hamkorlikning samaradorligi hali ham yetarli darajada emas. Buning bir necha sabablari bor:

*Birinchi*dan, davlatlar o'rtasida ma'lumot almashish tizimi to'liq yo'lga qo'yilmagan. Ko'plab hollarda bir davlatning xavfsizlik idoralari boshqa davlat hududida rejalashtirilayotgan terrorchilik hujumi haqida kech xabardor bo'ladi yoki umuman xabardor bo'lmaydi.

*Ikkinchi*dan, turli davlatlarning terrorizmga qarshi qonunchiliklari va ularning qo'llanish amaliyoti bir-biridan farq qiladi. Bu esa gumon qilinuvchi shaxslarni ekstraditsiya qilish, birgalikda tergov o'tkazish va sud qarorlarini tan olish kabi masalalarda qiyinchiliklar tug'diradi.

*Uchinchi*dan, ba'zi davlatlar terrorchilik tashkilotlariga nisbatan ikki tomonlama standartlarni qo'llaydi. Ya'ni, bir guruhni o'z hududida terrorchi deb hisoblasa, boshqa davlat hududida uni “ozodlik kurashchilari” deb atash mumkin.

Xalqaro hamkorlik samaradorligini oshirish uchun quyidagi choralar tavsiya etiladi:

- Xalqaro terrorizmga qarshi kurash bo'yicha yagona global ma'lumotlar bazasini yaratish;
- Davlatlar o'rtasida real vaqt rejimida ma'lumot almashish tizimini yo'lga qo'yish;
- Terrorizmga qarshi kurash bo'yicha qo'shma harbiy va maxsus operatsiyalar o'tkazish amaliyotini kengaytirish;
- Terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurash bo'yicha yagona xalqaro standartlarni joriy etish.

“ShHT va KXShT doirasida olib borilayotgan qo'shma mashg'ulotlar va operatsiyalar Markaziy Osiyo mintaqasida terrorizmga qarshi kurash samaradorligini sezilarli darajada oshirdi”⁷.

2-jadval. Xalqaro tashkilotlarning terrorizmga qarshi kurashdagi asosiy mexanizmlari

Tashkilot	Asosiy mexanizmlari	Ishtirokchi davlatlar soni
-----------	---------------------	----------------------------

⁶ Birlashgan Millatlar Tashkiloti Xavfsizlik Kengashi. (2022). *Terrorizmga qarshi kurash bo'yicha global hisobot*. Nyu-York: BMT. – 15-bet

⁷ Shanxay Hamkorlik Tashkiloti. (2022). *Mintaqaviy terrorizmga qarshi tuzilma faoliyati to'g'risida hisobot*. Pekin: ShHT. – 41-bet

BMT	Global terrorizmga qarshi strategiya, 19 ta konvensiya	193
ShHT	Mintaqaviy terrorizmga qarshi tuzilma (RATS)	8 (asosiy)
KXShT	Kollektiv tezkor javob kuchlari	6
Yevropa Ittifoqi	Europol, CT koordinatori	27

Manba: Rasmiy tashkilot ma'lumotlari, 2023⁸.

3. O'zbekistonning terrorizmga qarshi kurash strategiyasini yangilash, uning asosiy tamoyillari, roli va amaliy natijalarini o'rganish

O'zbekiston mustaqillikka erishgan dastlabki yillardanoq terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri deb belgilagan. Ayniqsa, 2016-yildan keyingi davrda bu sohada jiddiy o'zgarishlar amalga oshirildi. O'zbekistonning terrorizmga qarshi kurash strategiyasi quyidagi asosiy tamoyillarga asoslangan:

Birinchisi bu kompleks yondashuv. O'zbekiston terrorizmga qarshi kurashda faqat kuch tuzilmalariga emas, balki mafkuraviy, iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy choralarga ham tayanadi. *"Faqat qurol kuchi bilan terrorizmni yengib bo'lmasligini anglagan O'zbekiston, aholining hayot darajasini oshirish, ta'lim tizimini isloh qilish va diniy bag'rikenglikni targ'ib qilish orqali ekstremizm ildizlariga qarshi kurashmoqda"*⁹.

Ikkinchisi bu profilaktika va oldini olish. O'zbekiston terrorchilik hujumlarining sodir etilishidan oldin ularning oldini olishga alohida e'tibor qaratadi. Buning uchun chegaralar mustahkamlangan, aholi orasida tushuntirish ishlari olib boriladi va xavfli guruhlar bilan psixologik ish yo'lga qo'yilgan.

Uchinchisi bu xalqaro hamkorlik. O'zbekiston ShHT, KXShT va BMTning terrorizmga qarshi qo'mitasining faol a'zosi hisoblanadi. 2021-yilda Samarqandda "Terrorizmga qarshi kurash va zo'ravon ekstremizmning oldini olish" mavzusida xalqaro konferensiya bo'lib o'tdi.

To'rtinchisi bu deradikalizatsiya va rehabilitatsiya. Terrorchilik guruhlari ta'siriga tushgan shaxslarni jamiyatga qayta integratsiya qilish bo'yicha maxsus dasturlar ishlab chiqilgan. Toshkentdagi "Mehr" markazi bunga yorqin misoldir.

Beshinchisi bu onlayn targ'ibotga qarshi kurash. O'zbekiston har yili minglab ekstremistik veb-saytlar va ijtimoiy tarmoq sahifalarini bloklaydi. "2022-yilning o'zida terrorizmni targ'ib qiluvchi 2500 dan ortiq onlayn materiallar olib tashlangan"¹⁰.

O'zbekistonning terrorizmga qarshi kurashdagi amaliy natijalari quyidagi jadvallarda aks ettirilgan.

3-jadval. O'zbekistondagi terrorizmga qarshi faoliyat (2020-2023)

Yil	Bloklangan ekstremistik veb-saytlar	Qo'lga olingan gumon qilinuvchilar	O'tkazilgan profilaktik operatsiyalar
2020	1 820	127	45

⁸ Yevropa Ittifoqi Kengashi. (2022). *Terrorizmga qarshi kurash bo'yicha yillik hisobot*. Bryussel: YI. – 29-bet

⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi. (2021). *Terrorizmga qarshi kurash strategiyasi: asosiy tamoyillar*. Toshkent. – 7-bet

¹⁰ O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. (2023). *Terrorizmga qarshi faoliyat bo'yicha yillik hisobot*. Toshkent: IIV. – 23-bet

2021	2 150	143	52
2022	2 530	138	48
2023 (birinchi yarim yillik)	1 400	71	29

Manba: O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, 2023¹¹.

4-jadval. O'zbekiston fuqarolarining xorijdagi mojaro zonalarida qatnashish dinamikasi (2014-2023)

Yil	Mo'jaro zonasidagi o'zbekistonliklar soni
2014	taxminan 500
2016	taxminan 350
2018	taxminan 180
2020	taxminan 90
2022	taxminan 60
2023	50 dan kam

Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati, 2023¹².

Jadvallardan ko'rinib turibdiki, O'zbekiston so'nggi yillarda terrorizmga qarshi kurashda sezilarli yutuqlarga erishgan. Ayniqsa, xorijdagi mojaro zonalarida qatnashayotgan fuqarolar sonining keskin kamayishi va mamlakat hududida yirik terrorchilik hujumlarining sodir etilmagani alohida e'tiborga loyiqdir.

4. O'zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasi bo'yicha terrorchilik faoliyati va unga qarshi kurashning statistik ko'rsatkichlari bilan tanishish va uni tahlil qilish

Markaziy Osiyo mintaqasida terrorchilik faolligi 2018-yildan keyin kamaygan bo'lsa-da, xavf saqlanib qolmoqda. Quyidagi jadvalda 2015-2022 yillar oralig'ida mintaqadagi terrorchilik hodisalari ko'rsatilgan.

5-jadval. Markaziy Osiyoda terrorchilik hujumlari (2015-2022)

Davlat	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
O'zbekiston	2	1	0	0	0	0	0	0
Qirg'iziston	3	2	1	1	0	0	0	1
Tojikiston	4	3	2	2	1	1	0	0
Qozog'iston	1	1	0	0	0	0	1	0

Ma'lumot manbasi: Global terrorizm bazasi, 2023¹³.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, O'zbekiston 2018-yildan buyon yirik terrorchilik hujumlarining oldini olishga muvaffaq bo'lgan. Bu profilaktik xavfsizlik choralarning samaradorligini ko'rsatadi.

O'zbekistonning xavfsizlik va profilaktika xarajatlari ham yildan-yilga oshib bormoqda.

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. (2023). *Statistik byulleten No 12*. Toshkent. – 5-bet

¹² O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati. (2023). *Repatriatsiya va rehabilitatsiya bo'yicha hisobot*. Toshkent. – 12-bet

¹³ National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). (2023). *Global Terrorism Database*. University of Maryland. – 5.3-jadval

6-jadval. O'zbekistonning xavfsizlik va profilaktika xarajatlari (milliard so'm)

Yil	Xavfsizlik byudjeti	Profilaktika dasturlari	O'sish (%)
2020	4 200	320	-
2021	4 550	410	8,3%
2022	4 800	530	10,5%
2023	5 100	680	11,2%

Manba: O'zbekiston Respublikasining davlat byudjeti, 2023¹⁴.

Jadvalda ko'rsatilganidek, O'zbekiston profilaktika dasturlariga ajratilayotgan mablag'larni yildan-yilga oshirib bormoqda. Bu esa mamlakatning terrorizmga qarshi kurashda faqat kuch tuzilmalariga emas, balki mafkuraviy va ijtimoiy choralarga ham tayanishini ko'rsatadi.

5. Hozirda mavjud bo'lgan muammolarni bartaraf etish bo'yicha amaliy fikrlar va topshiriqlar ishlab chiqish

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasida terrorizmga qarshi kurashda ma'lum yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, hali hal etilishi lozim bo'lgan bir qator muammolar mavjud.

Birinchi muammo - Afg'onistondagi beqaror vaziyat. Tolibon hokimiyatga qaytganidan so'ng, "ISIS-Xuroson" faolligi ortgan. Bu O'zbekiston chegaralariga tahdidni kuchaytirmoqda.

Ikkinchi muammo - terrorchilarning onlayn faolligi. Ekstremistik saytlar va ijtimoiy tarmoqdagi guruhlar bloklangan bo'lsa-da, ular yangi domenlar va platformalar orqali o'z faoliyatini davom ettirmoqda.

Uchinchi muammo - ayrim hududlarda diniy savodxonlikning pastligi va mafkuraviy bo'shliq. Bu terrorchilik targ'ibotchilari uchun qulay muhit yaratadi.

To'rtinchi muammo - qo'shni davlatlar bilan ma'lumot almashish tizimining ba'zan sustligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish bo'yicha quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan:

1. **Afg'oniston bilan chegaralarni mustahkamlash** - mavjud chegara postlarini texnik jihatdan qayta jihozlash va qo'shma patrul xizmatini yo'lga qo'yish.

2. **Onlayn targ'ibotga qarshi kurashni kuchaytirish** - sun'iy intellekt asosida ishlaydigan monitoring tizimini joriy etish va ekstremistik kontentni avtomatik aniqlash va bloklash.

3. **Diniy va ma'rifiy sohada islohotlarni davom ettirish** - imom-xatiblarning malakasini oshirish, diniy adabiyotlarni nashr etish va aholi orasida bag'rikenglik mafkurasini targ'ib qilish.

4. **Xalqaro hamkorlikni kengaytirish** - ShHT va KXShT doirasida qo'shma mashg'ulotlar va operatsiyalar sonini oshirish, ma'lumot almashish tizimini takomillashtirish.

5. **Yoshlar bilan ishlashni kuchaytirish** - maktab va oliy o'quv yurtlarida ekstremizmga qarshi maxsus kurslarni joriy etish, yoshlarni bandlik bilan ta'minlash va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish.

"Terrorizmga qarshi kurashda eng muhim vosita bu - bilimli, tanqidiy fikrlaydigan va vatanparvar avlodni tarbiyalashdir"¹⁵.

XULOSA

Maqolada xalqaro terrorizmning hozirgi bosqichdagi asosiy muammolari, terrorizmga qarshi kurashda xalqaro hamkorlikning samaradorlik darajasi, O'zbekistonning terrorizmga qarshi

¹⁴ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2023). *Davlat byudjeti hisoboti*. Toshkent. – 45-bet

¹⁵ Yuldashev, N. (2021). *Ekstremizmga qarshi kurashda ta'lim vositasi sifatida*. O'zbekiston ijtimoiy fanlar jurnali, 8(2), 55-58-betlar. – 57-bet

kurash strategiyasi, uning asosiy tamoyillari va amaliy natijalari, shuningdek, O'zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasi bo'yicha statistik ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

Birinchi xulosa. Xalqaro terrorizm bugungi kunda tashkiliy tuzilma, moliyalashtirish, texnologik vositalar va mafkuraviy jihatlardan murakkablashib bormoqda. Terrorchilik tarmoqlarining virtual va markazlashmagan tuzilmasi, kriptovalyutalar orqali moliyalashtirish, dronlar va shifrlangan aloqa vositalaridan foydalanish, shuningdek, yoshlarni ijtimoiy tarmoqlar orqali o'z safiga jalb qilish usullari bugungi kundagi eng jiddiy muammolardan hisoblanadi. *"Terrorchilik guruhlari tomonidan dronlar, 3D bosma qurollar va kimyoviy moddalardan foydalanish holatlari ko'paymoqda"*⁵.

Ikkinchi xulosa. Terrorizmga qarshi kurashda xalqaro tashkilotlar va davlatlar hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Biroq, ma'lumot almashish tizimining sustligi, qonunchiliklardagi farqlar va ayrim davlatlarning ikki tomonlama standartlari hamkorlik samaradorligini pasaytirmoqda. *"ShHT va KXShT doirasida olib borilayotgan qo'shma mashg'ulotlar va operatsiyalar Markaziy Osiyo mintaqasida terrorizmga qarshi kurash samaradorligini sezilarli darajada oshirdi"*⁷.

Uchinchi xulosa. O'zbekiston terrorizmga qarshi kurashda kompleks yondashuvga asoslangan strategiyani amalga oshirmoqda. Ushbu strategiya xavfsizlik choralari, profilaktika, xalqaro hamkorlik, deradikalizatsiya va onlayn targ'ibotga qarshi kurashni o'z ichiga oladi. O'zbekistonning bu boradagi tajribasi mintaq va dunyo uchun muhim ahamiyatga ega.

To'rtinchi xulosa. Statistik ko'rsatkichlar O'zbekiston so'nggi yillarda terrorchilik hujumlarining oldini olishda sezilarli muvaffaqiyatlarga erishganligini ko'rsatadi. 2018-yildan buyon mamlakat hududida yirik terrorchilik hujumi sodir etilmagan. Xorijdagi mojaro zonalarida qatnashayotgan o'zbekistonlik fuqarolar soni 2014-yildagi 500 dan 2023-yilda 50 dan kamga tushgan. Bundan tashqari, profilaktika dasturlariga ajratilayotgan mablag'lar yildan-yilga oshib bormoqda.

Beshinchi xulosa. Hozirda mavjud muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan: Afg'oniston bilan chegaralarni mustahkamlash, onlayn targ'ibotga qarshi kurashni kuchaytirish, diniy va ma'rifiy sohada islohotlarni davom ettirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va yoshlar bilan ishlashni kuchaytirish.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, terrorizmga qarshi kurashda faqat kuch tuzilmalarining harakatlari yetarli emas. Bu borada jamiyatning barcha qatlamlari, ayniqsa yoshlar, ota-onalar, o'qituvchilar va diniy yetakchilarning faol ishtiroki talab etiladi. *"Terrorizmga qarshi kurashda eng muhim vosita bu bilimli, tanqidiy fikrlaydigan va vatanparvar avlodni tarbiyalashdir"*¹⁵. O'zbekiston tanlagan muvozanatli va kompleks yondashuv ushbu yo'nalishda ijobiy natijalar bermoqda va bu tajribani o'rganish, takomillashtirish va kengaytirish davom ettirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Institute for Economics & Peace. (2023). *Global Terrorism Index 2023*. Sydney: IEP. – 45-bet.
2. Rashid, A. (2020). *Afg'onistondan keyingi Markaziy Osiyo*. Markaziy Osiyo xavfsizlik jurnali, 12(3), 34-36-betlar. – 35-bet.
3. Weimann, G. (2021). *Kiberfazodagi terrorizm: yangi avlod*. Washington: Wilson Center. – 78-bet.
4. Xalqaro valyuta jamg'armasi. (2022). *Kriptovalyutalar va terrorizmni moliyalashtirish*. Washington: XVJ. – 23-bet.
5. Karimov, B. (2019). *O'zbekistonda ekstremizmga qarshi mafkuraviy kurash*. Toshkent: Fanlar akademiyasi nashriyoti. – 102-bet.
6. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Xavfsizlik Kengashi. (2022). *Terrorizmga qarshi kurash bo'yicha global hisobot*. Nyu-York: BMT. – 15-bet.

7. Shanxay Hamkorlik Tashkiloti. (2022). *Mintaqaviy terrorizmga qarshi tuzilma faoliyati to'g'risida hisobot*. Pekin: ShHT. – 41-bet.
8. Yevropa Ittifoqi Kengashi. (2022). *Terrorizmga qarshi kurash bo'yicha yillik hisobot*. Bryussel: YI. – 29-bet.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi. (2021). *Terrorizmga qarshi kurash strategiyasi: asosiy tamoyillar*. Toshkent. – 7-bet.
10. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. (2023). *Terrorizmga qarshi faoliyat bo'yicha yillik hisobot*. Toshkent: IIV. – 23-bet.
11. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. (2023). *Statistik byulleten No 12*. Toshkent. – 5-bet.
12. O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati. (2023). *Repatriatsiya va rehabilitatsiya bo'yicha hisobot*. Toshkent. – 12-bet.
13. National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). (2023). *Global Terrorism Database*. University of Maryland. – 5.3-jadval.
14. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2023). *Davlat byudjeti hisoboti*. Toshkent. – 45-bet.
15. Yuldashev, N. (2021). *Ekstremizmga qarshi kurashda ta'lim vositasi sifatida*. O'zbekiston ijtimoiy fanlar jurnali, 8(2), 55-58-betlar. – 57-bet.